

„Studia Pastoralne” 2014, nr 10, s. 89–111

Jolanta Kurosz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Teologiczny

DZIAŁALNOŚĆ LWOWSKIEGO KOŁA KSIĘŻY PREFEKTÓW W II RZECZYPOSPOLITEJ. „MIESIĘCZNIK KATECHETYCZNY I WYCHOWAWCZY” 1919–1939

Specyfiką duszpasterstwa dzieci i młodzieży jest stopniowe wprowadzanie w życie wspólnoty Kościoła wraz z towarzyszeniem młodemu człowiekowi w drodze dojrzewania wiary. Obok rodziny, przyjaciół, wspólnoty parafialnej ważną rolę w tym procesie odgrywają katecheci oraz kapłani. Na tych ostatnich spoczywa szczególna odpowiedzialność za „delikatną dziedzinę duszpasterstwa”¹, jaką jest nauczanie religijne w szkole i związane z nim religijne wychowanie. Dokumenty Kościoła, podkreślając rangę zadań spoczywających na duchowieństwie, nazwały jego członków „katechetami katechetów”². *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* jasno precyzuje zadania spoczywające na kapłanach, którzy nauczają religii, oraz umożliwia skierowania ich do wyłącznej pracy katechetycznej w szkole poprzez ustanowienie ich prefektami³. Mimo iż ogromna rzesza kapłanów jest zaangażowana w nauczanie religijne w polskiej szkole, a od 2001 roku przybywa w Polsce księży prefektów, ten rodzaj posługi nie jest tak powszechny, jak w okresie międzywojennym XX wieku. Warto więc podjąć się analizy działalności

¹ Jan Paweł II, *Szkola i religia*. Przemówienie podczas spotkania z księżmi Rzymu 5 marca 1981 r., „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 2,4 (1981), s. 14.

² Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, nr 225, s. 190, 191; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, s. 88, nr 125.

³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Regulamin posługi duszpasterskiej prefektów*, w: *taż*, *Dyrektorium katechetyczne...*, s. 109–111.

prefektów sprzed II wojny światowej, zwłaszcza najprężniej działającego Koła Lwowskiego, nie tylko po to, by poznać jego działanie, którego efektem było m.in. wychowanie religijno-patriotyczne wielu Polaków, ale przede wszystkim, by móc lepiej zrozumieć pastoralne działania Kościoła w Polsce w okresie powojennym⁴.

Materiały dotyczące działalności księży prefektów znajdują się przede wszystkim w „Miesięczniku Katechetycznym i Wychowawczym”⁵ (dalej w tekście skrótowo „Miesięcznik”), w którym można odnaleźć wszystko to, co było związane z katechezą w tamtym czasie⁶. Warto zaznaczyć, że w latach 1911–1921 „Miesięcznik” stanowił własność prywatną ks. prefekta dra Aleksandra Pechnika, który był jednocześnie jego redaktorem i wydawcą. W marcu 1921 roku „Miesięcznik” został kupiony przez Stowarzyszenie Księży Prefektów za pośrednictwem Koła Lwowskiego⁷. W dwudziestolecie międzywojennym zostały także opublikowane artykuły m.in. w „Wiadomościach dla Duchowieństwa”⁸ oraz w „Ateneum Kapłańskim”⁹, które poruszają problematykę związaną z wychowaniem i nauczaniem religijnym dzieci oraz młodzieży. Ich liczba jest jednak stosunkowo niewielka w porównaniu z zawartością „Miesięcznika”. Informacje o działalności prefektów można również znaleźć we wspomnieniach wydanych po śmierci kapłana¹⁰. Ponadto zachowały się do naszych czasów uchwały i postanowienia Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów¹¹. Warto zaznaczyć, że nie ma wielu opracowań przedstawiających tematykę zawartą w tym periodyku. Do tej pory ukazał się artykuł prezentujący

⁴ Por. W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918–1939)*. w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 129.

⁵ Charakterystyka „Miesięcznika” została szczegółowo przedstawiona we wcześniejszych publikacjach. Por. R. Niparko, *Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy 1911–1939. Bibliografia zawartości*, Poznań 2000, s. 9–31.

⁶ Por. tamże, s. 7.

⁷ Por. A. Pechnik, *Zmiana redakcji „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego”*. „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” (MKW) 10,1 (1921), s. 48; *Do P.T. Prenumeratorów MKW*, MKW 10,5 (1921), s. 336; T.D., *Zjazd delegatów Stowarzyszenia Księży Prefektów odbyty 1 listopada 1921 r. w Warszawie*, MKW 11,1 (1922), s. 93, 94 [w artykule zastosowano zapis bibliograficzny tekstów z „Miesięcznika” zawarty w *Bibliografii zawartości* ks. R. Niparko].

⁸ Por. L. Rankowski, *Nowa szkoła polska a duchowieństwo*, „Wiadomości dla Duchowieństwa” 8, 6 (1921), s. 106–111; Z. Baranowski, *Proboszcz a prefekt*, „Wiadomości dla Duchowieństwa” 14, 10 (1927), s. 289–292; L. Rankowski, *Prefekt a Proboszcz* (*Echo artykułu*: „*Proboszcz a Prefekt*”), „Wiadomości dla Duchowieństwa” 14, 11 (1927), s. 322–326; Były proboszcz, *Jeszcze „Prefekt a Proboszcz”*, „Wiadomości dla Duchowieństwa” 14, 12 (1927), s. 356–358; E. Warmiński, *Nasza praca duszpasterska w szkole średniej*, „Wiadomości dla Duchowieństwa” 18, 11 (1931), s. 342–647; X.K.M., *Młodzież szkół średnich*, „Wiadomości dla Duchowieństwa” 18, 6 (1931), s. 171–176; tenże, *Młodzież szkół średnich a parafia II*, „Wiadomości dla Duchowieństwa” 18, 7–8 (1931), s. 206–210.

⁹ Por. M. Węglewicz, *Przyczynek do zagadnienia rekolekcji szkolnych*, „Ateneum Kapłańskie” 17, 12 (1926), s. 188–205; M. Jeż, *Czynnik nadprzyrodzony w pracy szkolnej katechety*, „Ateneum Kapłańskie” 21, 18 (1928), s. 386–397; S. Biskupski, *Prawne nieporozumienia w związku z nauczaniem religii w szkole*, „Ateneum Kapłańskie” 36, 21 (1935), s. 381–387.

¹⁰ Por. Ks. Stefan Piotrowski, red. J. Płaska, Warszawa 1991, ss. 92.

¹¹ Por. *Ważniejsze uchwały i postanowienia Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów w Polsce z lat 1919–1931*, red. J. Jemiołkowski, Warszawa 1932, ss. 56.

zagadnienie celów nauczania religii zawartych w „Miesięczniku”¹², tekst o działalności Sodalicji Mariańskiej¹³, poza tym istnieje praca doktorska ks. Stanisława Solilaka poruszająca problematykę liturgii w „Miesięczniku”¹⁴. Proponowana tematyka uzupełnia więc obraz posługi pastoralnej w ówczesnym czasie, jaki wyłania się z „Miesięcznika”, o pracę kapłanów w środowisku szkolnym i ściśle z tym związaną pracę w kołach księży prefektów, zwłaszcza Koła Lwowskiego. Zakres omawianego zagadnienia obejmuje lata 1919–1939, z uwagi na przerwę w wydawaniu „Miesięcznika”, która trwała od listopada 1918 roku do maja następnego roku, spowodowaną uwarunkowaniami historycznymi¹⁵. Nie można jednak zupełnie pominąć wcześniejszego okresu działalności kapłanów, gdyż doświadczenia zdobyte w tym czasie były kontynuowane w niepodległej Polsce.

DZIAŁALNOŚĆ KSIĘŻY PREFEKTÓW – CHARAKTERYSTYKA PUBLIKACJI W „MIESIĘCZNIKU”

„Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” jest zarówno niemyym świadkiem, jak i źródłem wiedzy o pracy księży prefektów poczynając od roku 1911 do roku 1939. Liczba publikacji związana z tematyką nauczania religijnego, pracą wychowawczą i związkową kapłanów wynosi 1991, do tej liczby należy jeszcze dołączyć 1243 informacje o książkach, czasopismach i polecanych artykułach¹⁶. Bogactwo tekstów stanowi nie lada problem w opracowaniu wybranej tematyki, zawartej w „Miesięczniku” – dotyczy to zwłaszcza omawianego w tym miejscu zagadnienia. O działalności księży prefektów dowiadujemy się ze sprawozdań ich działalności w kołach, z informacji i sprawozdań ze zjazdów, kursów, wspomnień pośmiertnych kapłanów, licznych artykułów ukazujących życie polskiej szkoły oraz prace nad nowym programem nauczania religijnego. Nie bez znaczenia pozostają także zamieszczone w „Miesięczniku” dokumenty, państwowe i kościelne, które wyznaczały ramy kapłańskiego posługiwania. W latach 1911–1939 wpłynęło do redakcji 225 sprawozdań¹⁷ z działalności kół księży prefektów, z czego na okres 1919–1939 przypada 167 publikacji. Wśród 58 sprawozdań które ukazały się drukiem w latach 1911–1918 prawie połowa informowała o działalności Koła

¹² Por. J. Kurosz, *Cele nauki religii w II Rzeczypospolitej*. „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, „Teologia Praktyczna” 3 (2002), s. 165–178;

¹³ Por. też, *Obraz Sodalicji Mariańskiej w „Miesięczniku Katechetycznym i Wychowawczym”*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 2,6 (2010), s. 163–181. W „Studiach Pastoralnych” 9 (2013) ukazał się artykuł tej samej autorki pt. *Przekaz prawdy wiary młodemu pokoleniu w II Rzeczypospolitej*. „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”.

¹⁴ Por. S. Solilak, *Problematyka liturgiczna na łamach „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego” 1911–1939*, Lublin 2006.

¹⁵ Por. R. Niparko, *Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy 1911–1939...*, s. 12.

¹⁶ Por. tamże, s. 33–133; 135–200.

¹⁷ Sprawozdania i protokoły były publikowane na łamach „Miesięcznika” z opóźnieniem, w niniejszym artykule decydująca jest data publikacji.

Lwowskiego¹⁸. Tak duża różnica wynikała z aktywności koła, ale nie bez znaczenia pozostawał fakt, iż w tym okresie, tj. w latach 1911–1931 redakcja „Miesięcznika” mieściła się we Lwowie, a jego kolejni redaktorzy – ks. dr Aleksander Pechnik, ks. prof. dr Zygmunt Bielawski i ks. dr Teofil Długosz – byli członkami Lwowskiego Koła. Potem, aż do rozpoczęcia II wojny światowej, pismo było redagowane w Warszawie¹⁹. W sumie 35 kół z różnych miejscowości publikowało swoje sprawozdania na łamach czasopisma. Wśród nich najbardziej aktywne było koło we Lwowie, które 43 razy informowało czytelników o swojej działalności, liczba pozostałych sprawozdań, np. z Katowic, Warszawy, Tarnowa Krakowa, Łucka była ponaddwukrotnie niższa, inne koła sporadycznie dzieliły się swoją pracą na łamach czasopisma²⁰. Kolejną ważną grupę kilkudziesięciu tekstów ukazujących pracę kapłanów stanowią protokoły ze zjazdów, sprawozdania z organizowanych kursów, komunikaty Związku (przedstawiono je w tabeli 1)²¹. Niekiedy jedyną

Tabela 1.

Sprawozdania	Numery publikacji zastosowane w <i>Bibliografii</i> R. Niparko
Zjazdy Związku	lata 1911–1918: 1471, 1472 lata 1919–1939: 1386, 1463, 1517, 1521, 1522, 1524, 1525, 1526, 1527, 1536, 1538, 1541, 1543, 1544, 1549, 1551–1553, 1557,
Komunikaty Związku	lata 1911–1918: 1558, 1566 lata 1919–1939: 1477–1506, 1528, 1546, 1548, 1559, 1569
Kursy pedagogiczne	lata 1911–1918: 1366, 1381, 1437, lata 1919–1939: 1391, 1413, 1423, 1486
Kursy katechetyczne	lata 1911–1918: 1367, 1398, 1422, 1426, 1430, lata 1919–1939: 1377, 1387–1390, 1393, 1395, 1397, 1400–1402, 1405–1407, 1411, 1425, 1428, 1434, 1436, 1441, 1447, 1449, 1452,
Dni katechetyczne	lata 1919–1939: 1369–1374, 1448,
Kongresy katechetyczne	lata 1911–1918: 1431, 1384, lata 1919–1939: 1382, 1435, 1448,
Kongresy pedagogiczne	lata 1919–1939: 1451,
Inne	lata 1919–1939: 1385, 1414, 1427, 1429, 1442, 1443, 1446, 1450,

¹⁸ Numery publikacji zawierających sprawozdania Koła Lwowskiego zastosowane w *Bibliografii* R. Niparko: od 1653 do 1665, 1675, 1691, 1692, 1743. Por. R. Niparko, *Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy 1911–1939...*, s. 115–117.

¹⁹ Por. tamże, s. 12–15.

²⁰ Por. tamże, s. 105–122.

²¹ Z uwagi na dużą liczbę publikacji w tabeli umieszczono jedynie numer porządkowy tekstu z „Miesięcznika”, którego pełen zapis bibliograficzny znajduje się we wspomnianej *Bibliografii zawartości*. Por. tamże, s. 71–123.

informacją o życiu i pracy duszpasterskiej kapłanów zamieszczoną w „Miesięczniku” były nekrologii i wspomnienia pośmiertne²².

PROCES KSZTAŁTOWANIA SIĘ ZWIĄZKU KSIĘŻY PREFEKTÓW W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku szkolnictwo i ściśle z nim związana sytuacja księży prefektów były zróżnicowane w poszczególnych regionach kraju, a granice podziału wyznaczały dawne zabory. Wysoka pozycja Kościoła w społeczeństwie, wzrost liczebny duchowieństwa, powiązanie katolicyzmu z tradycją narodową Polaków sprzyjały pastoralnej działalności Kościoła. Z kolei trwała pozycja nauczania religii w szkole oraz duszpasterstwo zbiorowe były czynnikami charakteryzującymi tę posługę. Dynamizm życia państwowego i kościelnego w odrodzonej Polsce²³ warunkował w dużym stopniu działalność księży prefektów.

W 1932 roku ks. Józef Jemiołkowski określił Związek Diecezjalnych Kół Księży Prefektów jako organizację bardzo skomplikowaną. Argumentował to samodzielnością każdego koła diecezjalnego, które było jednocześnie całkowicie zależne od swego biskupa, a wszystkie koła wspólnie tworzyły jeden zwarty Związek, który miał łączyć i harmonizować działalność kół w całej Polsce, dlatego zdaniem ks. Jemiołkowskiego większa odpowiedzialność za działalność Związku spoczywała na jego kierownictwie aniżeli na ustawach²⁴. Za prężną działalność organizacji odpowiadały władze, wraz z prezesami, m.in. ks. Adamem Pyzowskim²⁵, bł. ks. Romanem, Artuchowskim²⁶, ks. Mieczysławem Węglewiczem²⁷. Proces kształtowania się struktur związkowych w niepodległej Polsce pozwoli lepiej zrozumieć działalność poszczególnych kół księży prefektów, w tym Koła Lwowskiego.

W okresie poprzedzającym odzyskanie niepodległości przez Polskę w poszczególnych zaborach istniały związki zrzeszające kapłanów pracujących w szkołach. Z publikacji zamieszczonych w „Miesięczniku” dowiadujemy się o Związku Katechetów, działającym w południowo-wschodniej części kraju. W tym czasie

²² Por. tamże, s. 127–130.

²³ Sytuacja Kościoła w latach 1918–1939, jego dokumenty dotyczące katechizacji i wychowania, struktura szkolnictwa, charakterystyka polskiej oświaty, w tym proces kształtowania się nauczania religijnego w szkołach zostały szczegółowo zaprezentowane we wcześniejszych publikacjach dlatego w tym miejscu zostaną jedynie wskazane odsyłacze do wyżej wymienionych treści. Por. J. Kurosz, *Cele nauki religii w II Rzeczypospolitej...*, s. 166–173; też, *Przekaz prawd wiary młodemu pokoleniu w II Rzeczypospolitej...*; też, *Szkolne nauczanie religii w spotkaniu z duszpasterstwem dzieci i młodzieży. Wyzwania i szanse*, Poznań 2008, s. 149–154.

²⁴ Por. X. J. J., *Przedmowa*, w: *Ważniejsze uchwały i postanowienia...*, s. 3.

²⁵ Por. K. Piotrowski, *Ś.p. Ks. Adam Pyzowski*, MKW 20,5 (1931), s. 231–234.

²⁶ Por. *Sprawozdanie z dorocznego zjazdu XX Prezesów Kół diecezjalnych*, MKW 26,9 (1937), s. 411, 412.

²⁷ *Sprawozdanie z posiedzenia Związku Kół Księży Prefektów, jakie odbyło się w Warszawie dn. 29 sierpnia 1938 r.* MKW 27,8 (1938), s. 415, 416.

na pewno działały koła: przemyskie, rzeszowskie, jasielsko-krośnieńsko-sanockie, tarnowskie, krakowskie, lwowskie. Według statutu mogli do niego należeć wszyscy księża obrządku łacińskiego. Jego celem było wzajemne kształcenie się, podnoszenie na duchu przez odczyty i dyskusje nie tylko z dziedziny katechetycznej i pedagogicznej, ale także z zakresu nauk teologicznych i innych²⁸. Jeszcze w 1919 roku Związek Katechetów dawnego zaboru austriackiego nosił nazwę Związek Katechetów b. Galicji. Z protokołu walnego zgromadzenia Związku Katechetów we Lwowie z 3 listopada 1919 roku dowiadujemy się, że w tym czasie nie było jednomyślności w kwestii celów, jakie miały przyświecać organizacji skupiającej prefektów. Kapłani krakowscy nie pochwalali działalności związkowej księży prefektów z Królestwa. Z zapisków wynika, że owa niechęć była obustronna, ale podkreślano w nich konieczność stworzenia jednej, dobrej organizacji skupiającej wszystkich katechetów²⁹. Można się domyślać, że zaistniała wówczas sytuacja wynikała z dużego zróżnicowania warunków w poszczególnych częściach kraju, wystarczy wspomnieć, że jedynie na terenach dawnego zaboru pruskiego nie było zjawiska analfabetyzmu w pierwszych latach niepodległości Polski, w Galicji obejmował on 40 proc. ludności, w byłej Kongresówce 57 proc., zaś na Ziemiach Wschodnich prawie 61 proc.³⁰. Fakt przyjęcia wspólnej nazwy Związek Kół Księży Prefektów dla organizacji skupiającej księży prefektów w sierpniu 1919 roku³¹, czyli przed wspomnianym zjazdem we Lwowie, świadczy o tym, że wspólne dążenia były większe, aniżeli różnice pomiędzy kapłanami z poszczególnych części kraju. Podczas walnego zjazdu w listopadzie 1921 roku przyjęto zatwierdzony przez Episkopat Polski Statut Stowarzyszenia Księży Prefektów. Ten i kolejne zmiany w statutach były zatwierdzane zarówno przez episkopat, jak i przez polski rząd, dzięki czemu związek miał osobowość prawną. Na spotkaniu listopadowym wybrano Zarząd Główny i Komisję Rewizyjną na trzy lata. Zadaniem Zarządu było m.in. utrzymanie łączności między kołami diecezjalnymi oraz czuwanie, by stowarzyszenie, a zwłaszcza poszczególne koła dążyły do wspólnych celów, przy pomocy środków wskazanych w statucie. Uczestnicy zjazdu polecieli, by koła księży prefektów umieszczały w „Miesięczniku” sprawozdania według określonego schematu³², zachęcano kapłanów, by zasiadali w radach szkolnych okręgowych i powiatowych. Polecono także zarządom poszczególnych kół, by wystąpiły do

²⁸ Por. X. Dziurzyński, *Walne Zgromadzenie doroczne Związku Katechetów*, MKW 1,6–7 (1911), s. 296–299; tenże, *Walne zgromadzenie Związku Katechetów*, MKW 3,3 (1913), s. 150–152; tenże, *Walne zgromadzenie Związku Katechetów*, MKW 3,4 (1913), s. 192–197; tenże, *Walne zgromadzenie Związku Katechetów*, MKW 3,5 (1913), s. 251–253.

²⁹ Por. X. T. Długosz, *Protokół z Walnego Zgromadzenia Związku Katechetów b. Galicji, odbytego 3/XI. 1919 r. we Lwowie*, MKW 8,8 (1919), s. 250–253; *Ważniejsze uchwały i postanowienia...*, s. 5.

³⁰ Por. L.B. Dyczewski, *Religijność społeczeństwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Collectanea Theologica” 42,3 (1972), s. 27–43.

³¹ Por. *Ważniejsze uchwały i postanowienia...*, s. 5.

³² Por. *Szemat Sprawozdawczy dla Kół Diecezjalnych i Miejskowych*, MKW 11,2 (1922), s. 143.

swoich ordynariuszy o wyznaczenie stałych delegatów do organizacji diecezjalnych. Ponadto związkowcy zwrócili się do Komitetu Biskupów z prośbą o wyznaczenie delegata stałego do Zarządu Głównego³³. Pierwsze lata jego działalności nie były łatwe. Podczas zjazdu w 1923 roku uczestnicy mieli zastrzeżenia wobec funkcjonowania Zarządu na zewnątrz, które wynikały z natury technicznej i dość sztucznej struktury Stowarzyszenia, co w konsekwencji doprowadziło do osłabienia działalności. Zwrócono uwagę na konieczność większego zaangażowania kół diecezjalnych w prace w Zarządzie, co skutkowało uchwaleniem wniosku określającego częstotliwość spotkań Prezydium na jeden raz w miesiącu oraz Zarządu raz w ciągu roku. Ze złożonych sprawozdań kół diecezjalnych wynika, że w ówczesnym czasie istniało ich 16: w Poznaniu, na Pomorzu w Pelplinie, Krakowie, Tarnowie, Lwowie, Przemyślu, Wilnie, Łomży, na Podlasiu w Siedlcach, Lublinie, Kielcach, Sandomierzu, Włocławku, Płocku, Warszawie i Łucku³⁴. Ze względów formalnych organizacja zmieniła nazwę na Związek Kół Diecezjalnych Księży Prefektów³⁵ (dalej w tekście Związek). W 1924 roku podczas zjazdu delegatów zostały przyjęte zmiany statutu. Do głównych celów Związku należało: umożliwienie wzajemnego porozumiewania się poszczególnych kół diecezjalnych księży prefektów w sprawach nauczania oraz wychowania szkolnego i pozaszkolnego, krzewienie idei wychowania katolickiego wśród wszystkich warstw społeczeństwa, popieranie wszelkich spraw mających na celu dobro instytucji wychowawczych, wspomaganie doskonalenia zawodowego księży prefektów oraz dążenie do zabezpieczenia interesów materialnych udzielającym nauki religii. Zaprezentowane cele precyzyjnie ukierunkowują działalność organizacji na scalenie wszystkich kół. Ponadto statuty bardzo dokładnie określały środki, mające służyć realizacji powyższych celów. Należało do nich organizowanie kursów katechetycznych i pedagogicznych, odczytów i pogadanek, wydawanie czasopism oraz innych publikacji związanych z działalnością księży prefektów, obrona prawna członków Związku, organizowanie wspólnych rekolekcji, nabożeństw w intencji członków, niesienie bratniej pomocy, opiekowanie się sodalicjami wśród młodzieży szkolnej, bractwami religijnymi, skautingiem, Szkolnymi Kasami Oszczędności, wakacyjnymi koloniami. Terenem działalności Związku były diecezje leżące w obrębie kraju, przy zachowaniu przepisów państwowych o stowarzyszeniach i związkach. Zarząd składający się z 9 członków był wybierany raz na trzy lata, jego członkami byli także prezesi kół diecezjalnych. Raz w roku miały odbywać się Walne Zebrania Delegatów. Paragraf czwarty określał zakres działalności kół diecezjalnych, które

³³ Por. *Uchwały Walnego Zebrania Delegatów Kół Diecezjalnych Stowarzyszenia Księży Prefektów* odbytego w Warszawie w dniu 1. i 2. XI 1921 roku, MKW 11,2 (1922), s. 132; T. D., *Przed walnym zebraniem*, MKW 1,4 (1922), s. 2, 3; *Ważniejsze uchwały i postanowienia...*, s. 5.

³⁴ Por. *Protokół Walnego Zjazdu Delegatów Kół Diecezjalnych Stowarzyszenia Księży Prefektów*, odbytego dnia 7 i 8 kwietnia 1923 roku, MKW 1,1–6 (1923), s. 96–103.

³⁵ Por. A. Pyzowski, *Odezwa Zarządu Kół diecezjalnych Księży prefektów*, MKW 13,1–2, (1924), s. 20, 21.

były jednostkami autonomicznymi i miały osobowość prawną. W skład Zarządu Diecezjalnego wchodził prezes i jego zastępca, siedmiu członków, którzy byli wybierani przez Walne Zebranie Diecezjalne oraz prezesi kół miejscowych, o ile takowe istniały. Czynnymi członkami koła diecezjalnego mogli być księża prefekci danej diecezji pracujący w szkołach lub prowadzący działalność wychowawczą oraz emeryci. Uwzględniono w statutach możliwość powołania kół miejscowych, warunkiem ich istnienia była liczba 6 członków zwyczajnych. Działalność kół miejscowych miała kierować się tymi samymi zasadami, co w kołach diecezjalnych, zaś uchwały, które nie odnosiły się do spraw lokalnych, musiały być zatwierdzane przez Zarząd Diecezjalny. Jedność z diecezją przejawiała się w obecności delegata ordynariusza na sejmiku ogólnopolskim³⁶. Kolejna zmiana statutu Związku miała miejsce w 1926 roku. Poza kosmetyczną zmianą nazwy – Związek Diecezjalny Kół Księży Prefektów – trochę inaczej zostały sformułowane cele. Wskazano w nich przede wszystkim konieczność ułatwienia doskonalenia się zawodowego księży prefektów, określenie prac związanych z nauczaniem religijnym księży prefektów w ramach działalności kół diecezjalnych oraz współpracę tychże kół w sprawach nauczania, wychowania szkolnego i pozaszkolnego³⁷. Można przypuszczać, że zmiany zostały naniesione po to, aby ułatwić działalność Związku poza strukturami kościelnymi. Nie bez znaczenia w odniesieniu do celów zawartych w statucie była dobra wola członków związku, chęć podjęcia wspólnej pracy, której efektem miała być większa jedność środowiska.

Wielu cennych informacji dostarcza zarys organizacyjny działalności Związku przedstawiony na wykresach w 1929 roku. W tym czasie Związek był podzielony na 5 prowincji, w skład których wchodziły diecezje. Prowincja gnieźnieńska obejmowała diecezję gnieźnieńsko-poznańską, pomorską i kujawską, prowincja warszawska – diecezję warszawską, plocką, sandomierską, lubelską, podlaską oraz łódzką. Diecezja wileńska wraz diecezjami łomżyńską i pińską tworzyły prowincję wileńską, a diecezja lwowska, przemyska i łucka – prowincję lwowską. Z kolei diecezje krakowska, tarnowska, kielecka, częstochowska i śląska wchodziły w skład prowincji krakowskiej. Najwcześniej, bo na początku XX wieku powstały koła diecezjalne we Lwowie, Krakowie, Warszawie, Przemyśle oraz Tarnowie. Najwięcej tego typu kół powstało w latach dwudziestych³⁸, a koła pińskie i łuckie należały do najmłodszych. W 20 kołach diecezjalnych zrzeszonych było 1099 księży prefektów, najwięcej członków liczyło koło lwowskie, warszawskie, prze-

³⁶ Por. *Statut Związku diecezjalnych Kół XX. Prefektów*, tamże, s. 16–20; *Ważniejsze uchwały i postanowienia...*, s. 6, 7.

³⁷ Por. *Statut Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów zatwierdzony przez zjazd Biskupów Polski, odbyty w dniach 2–5 marca 1926 r. w Warszawie*, MKW 15,5 (1926), s. 169–176.

³⁸ Stan wydruku „Miesięcznika” nie pozwolił na precyzyjne określenie niektórych danych, dlatego te informacje, które można było, skonfrontowano z innymi publikacjami zamieszczonymi w periodyku, inne zaś pominięto, gdyż nie udało się odczytać danych i nie znaleziono ich (na razie) w publikowanych artykułach.

myskie oraz krakowskie. Wśród członków Związku było 167 kapłanów mających stopnie naukowe, najwięcej w diecezji warszawskiej, lwowskiej, wileńskiej oraz krakowskiej. Z kolei diecezja gnieźnieńsko-poznańska, lwowska, przemyska, krakowska i tarnowska miały największą liczbę kół miejscowych, koło warszawskie, wileńskie, lwowskie, krakowskie i kieleckie – największą liczbę sekcji. W diecezji gnieźnieńsko-poznańskiej 84 księży prefektów uczyło w szkołach średnich, 62 kapłanów w diecezji warszawskiej, 56 w diecezji lwowskiej i 52 w diecezji śląskiej. Z kolei w diecezji krakowskiej 83 prefektów pracowało w szkołach powszechnych, około 80 w diecezji lwowskiej, 78 w przemyskiej, a 48 kapłanów pracowało w tego typu placówkach oświatowych w diecezji warszawskiej. W kołach diecezjalnych na Pomorzu, Wileńszczyźnie, Krakowie i Śląsku odbyło się najwięcej zjazdów i kursów dla księży prefektów. Najwięcej dorocznych narad odbyło się w Kole Lwowskim – dwukrotnie więcej niż w diecezji warszawskiej, wileńskiej i krakowskiej³⁹. Ze sprawozdań przedstawionych w trakcie zjazdu w 1932 roku w Łodzi wynika, że Związek liczył 685 prefektów w 20 kołach diecezjalnych i miejscowych, a ogólna liczba członków wynosiła 850. Koła chełmińskie, katowickie, tarnowskie, lubelskie, łódzkie, lwowskie i warszawskie należały do najliczniejszych, dlatego też działały w nich sekcje. Podczas obrad zwrócono uwagę na aktywność koła pińskiego⁴⁰. Dwa lata później liczba członków Związku wynosiła 1000, z czego połowa prenumerowała „Miesięcznik”⁴¹. Z nadesłanych do redakcji sprawozdań kół diecezjalnych wynika, że liczba kapłanów pracujących w szkolnictwie w Polsce na przełomie lat 1933 i 1934 nie przekraczała 1000. Największe wówczas koło w Warszawie liczyło 145 członków, w Przemyśle – 120, Krakowie – 81, Lwowie – 74, Wilnie – 71, Włocławku – 56, Tarnowie – 50, Katowicach – 47, Poznaniu i Radomiu – 44 członków⁴². Można przypuszczać, że liczba księży prefektów utrzymywała się na tym poziomie do II wojny światowej. W trakcie pozostałych dorocznych zebrań zarówno Zarządu Związku, jak i zebrań delegatów diecezjalnych omawiano bieżące sprawy związkowe, zakres obowiązków księży prefektów, ich wynagrodzenie⁴³, zagadnienia dotyczące „Miesięcznika”⁴⁴, poruszano istotne

³⁹ Por. *Zarys organizacji i działalności Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów w 1929 r.*, MKW 18,5 (1929), s. 16.

⁴⁰ Por. *Doroczny Zjazd Związku Diecezjalnych Kół ks. ks. prefektów w Łodzi (31.III–I.IV b.r.)*, MKW 21,5 (1932), s. 234–237.

⁴¹ Por. *Protokół (!) dorocznego Zjazdu XX Prezesów i Delegatów Diecezjalnych Kół ks. ks. prefektów odbytego w Warszawie w dniu 17 sierpnia 1934 r.*, MKW 23,8 (1934), s. 365–368.

⁴² Por. *Ilu księży prefektów pracuje w szkolnictwie Polskiem?*, MKW 23,1 (1934), s. 44.

⁴³ Por. *Streszczenie obrad dorocznego zebrania walnego delegatów diecezjalnych kół ks. prefektów, odbytego w Krakowie 1929 r.*, MKW 18,6 (1929), s. 261–269; *Sprawozdanie z posiedzenia Związku Kół Księży Prefektów, jakie odbyło się w Warszawie dn. 29 sierpnia 1938 r.*, MKW 27,8 (1938), s. 415, 416.

⁴⁴ Por. *Streszczenie obrad Dorocznego Zebrania Delegatów Diecezjalnych Kół Związku Księży Prefektów w 1930 r.*, MKW 19,7 (1930), s. 341–348

kwestie związane z pracą księży w szkole, ich relacje do świeckich katechetów i nauczycieli⁴⁵.

LWOWSKIE KOŁO W PRZEDEDNIU ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI PRZEZ POLSKĘ

Jednym z założycieli Koła Katechetów we Lwowie był ks. prałat Jan Ślósarz⁴⁶, a informacje o działalności prefektów zostały zamieszczone już w pierwszym numerze „Miesięcznika” i dotyczyły konkursu na egzorty dla szkół średnich⁴⁷. W tym roku zostało także założone koło w Samborze, które było powiązane z Lwowskim Kołem⁴⁸. Z szesnastu sprawozdań opublikowanych w „Miesięczniku” w latach 1911–1918 dowiadujemy się przede wszystkim o uczestnikach spotkań Koła Lwowskiego oraz o poruszanych zagadnieniach. Nadesłane do czasopisma informacje nie były regularne i jednolicie zredagowane, stąd trudno jednoznacznie określić, jak często odbywały się spotkania, prawdopodobnie jednak w każdą środę⁴⁹. Poza tym nie posiadamy wiadomości, czy brak sprawozdań jest równoznaczny z brakiem spotkań. Z zawartych informacji związkowych, z których wyłania się postawa gorliwości w pracy duszpasterskiej kapłanów, można przypuszczać, że takowe posiedzenia miały miejsce. Analizując zgromadzony materiał, należy pamiętać, że jest on świadectwem pracy kapłanów w konkretnym kole, która była konsekwencją zaangażowania w nauczanie religii i pracę duszpasterską na terenie szkoły.

Nie znamy dokładnej liczby członków koła we Lwowie w przededniu odzyskania niepodległości przez Polskę, na uwagę jednak zasługuje fakt, że były to osoby bardzo dobrze wykształcone. Wśród 25 księży prefektów, którzy wygłosili w tym czasie 92 referaty podczas zebrań, 12 z nich miało co najmniej stopień naukowy doktora⁵⁰. Wśród prelegentów znajdowało się kilku, którzy więcej niż 3 razy prezentowali wcześniej wyznaczone tematy wystąpień, byli to: ks. Aleksander Pechnik (17 wystąpień), ks. Adam Gerstmann (14 wystąpień), księża Karol Czesznak, Szczepan Szydelski, Antoni Ratuszny (7 wystąpień) oraz ks. Kazimierz Thullie (5 referatów). Wielką wagę członkowie koła przywiązywali do podnoszenia

⁴⁵ Por. *Streszczenie obrad Dorocznego Zebrania Pełnego Zarządu Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów [odbytego 29 sierpnia 1930 roku w Warszawie]*, MKW 19,8 (1930), s. 392–395; *Streszczenie obrad Walnego Zebrania Delegatów Kół Diecezjalnych Związku Księży Prefektów w Polsce [które odbyło się w Wilnie w dniach 10–11 kwietnia 1931 roku]*, MKW 20,5 (1931), s. 235–239.

⁴⁶ Por. *[Koło lwowskie. Sprawozdanie z działalności za okres 1 czerwca – 5 grudnia 1917 roku]*, MKW 6,12 (1917), s. 520, 521.

⁴⁷ Liczba dotyczy kapłanów z kół diecezjalnych. Por. *Ze Związku XX. Katechetów [we Lwowie]*, MKW 1,1 (1911), s. 48.

⁴⁸ Por. *Ze Związku X.X. Katechetów [we Lwowie]*, MKW 1,4, (1911), s. 196.

⁴⁹ Por. *[Koło lwowskie. Sprawozdanie z działalności]*, MKW 4,4 (1914–15), s. 194–196.

⁵⁰ Byli to księża: Aleksander Pechnik, Zygmunt Lenkiewicz, Szczepan Szydelski, Adam Gerstmann, Stanisław Żukowski, Zygmunt Bielawski, Kazimierz Thullie, Gerard Szmyd, Antoni Ratuszny, Jan Grabowski, Szulc i Dzięglewicz (nie podano imion kapłanów). Por. tabela nr 2.

swoich kwalifikacji. Świadczą o tym próbne lekcje oraz tematyka ich wystąpień podczas spotkań. Dotyczyła ona zarówno nauk teologicznych – dogmatyki, biblistyki, teologii moralnej, historii Kościoła, katechetki, jak i problemów związanych ze szkołą oraz działalnością duszpasterską kapłanów poza szkołą. Taka postawa nie była przypadkowa. Dużą rolę w odpowiednim wykształceniu duchowieństwa i przygotowaniu go do pracy w szkole miał ówczesny abp Józef Bilczewski, który wysyłał młodych, zdolnych i chętnych kapłanów oraz kleryków na wyższe studia m.in. do Rzymu, Wiednia, Fryburga⁵¹. Poza tym kapłani spełniający odpowiednie warunki, do których należała co najmniej dwuletnia praca duszpasterska, mogli przystąpić do egzaminu kwalifikacyjnego na katechetów szkół średnich. Składał się on z czterech części: naukowa praca domowa, egzamin pisemny kłauzurowy, egzamin ustny oraz lekcja próbna i egzorta, zaś w komisji egzaminacyjnej zasiadali członkowie Lwowskiego Koła⁵². Zaangażowanie w działalność koła arcybiskupa Józefa Bilczewskiego, jego spotkania z księżmi prefektami oraz uczniami, świadczą o wielkiej trosce, jaką wówczas przykładano do religijnego kształtowania postaw młodych Polaków⁵³.

Wśród spraw, które były na tyle ważne dla Koła Katechetów, że umieszczono je w sprawozdaniach, znajdowały się informacje o przygotowywanej pielgrzymce młodzieży do Rzymu w roku 1912⁵⁴, o zobowiązaniu kapłanów do spowiadania młodzieży w każdą sobotę⁵⁵, pracach nad nowymi katechizmami⁵⁶, działaniach zmierzających do udziału w posiedzeniach księży parafialnych i zakonników (w celu wymiany doświadczeń)⁵⁷, pomocy koła dla bursy oraz utworzenia ogniska młodzieży polskiej szkół średnich⁵⁸. Zestawienie najważniejszych informacji z tego okresu zawiera tabela nr 2.

⁵¹ Por. x. A. Gerstmann, *X. Arcybiskup Józef Bilczewski. (Wspomnienie pośmiertne)*, MKW 12,1–6 (1923), s. 6.

⁵² Por. *Instrukcja dla kapłanów archidiecezyi lwowskiej ob. 1a.ć pragnących przystąpić do egzaminu kwalifikacyjnego na katechetów szkół średnich*, MKW 3,8–9 (1913), s. 393–396.

⁵³ Por. *[Koło lwowskie. Sprawozdanie z działalności]...*, s. 194–196; x. A. Gerstmann, *X. Arcybiskup Józef Bilczewski...*, s. 3–9.

⁵⁴ Por. *Koło lwowskie. [Informacja o posiedzeniach w maju 1912 roku]*, MKW 2,6–7 (1912), s. 330.

⁵⁵ Por. *Z Lwowskiego Koła XX. Katechetów. [Sprawozdanie za okres wrzesień–październik 1912 roku]*, MKW 2,11 (1912), s. 528.

⁵⁶ Por. *[Koło lwowskie. Sprawozdanie z działalności]*, MKW 4, 4 (1914–15), s. 194–196; *[Koło lwowskie. Sprawozdanie za okres 1 listopada 1916–15 maja 1917 roku]*, MKW 6,5 (1917), s. 248, 249.

⁵⁷ Por. *[Koło lwowskie. Sprawozdanie za okres 15 grudnia 1915–24 sierpnia 1916 roku]*, MKW 5,8–9 (1916), s. 388, 389.

⁵⁸ Por. *Z Lwowskiego Koła XX. Katechetów. [Sprawozdanie za okres wrzesień–październik 1912 roku...]*, s. 528; *[Koło lwowskie. Sprawozdanie z działalności za okres 1 czerwca – 5 grudnia 1917 roku...]*, s. 520, 521.

Tabela 2.

Data oraz liczba posiedzeń	Liczba i tematyka referatów (nazwiska prelegentów)	Pogadanki – P, lekcje próbne – L, sprawy związkowe – Z, dyskusje – D	Numer publikacji w <i>Biblio- grafii</i> R. Niparko
wrzesień 1911	2: poglądy teologów protestanckich, samokształcenie katechetów (Pechnik, Czesznak)	D – program nauczania religii, memoriał koła w Samborze	1653
4.10–29.11.1911 brak danych	brak danych	L – dwie lekcje pokazowe	1654
styczeń 1912 brak danych	3: szkolnictwo, historia Kościoła, wychowanie religijne w szkole średniej (Szulc, Szydelski, Żukowski)	brak danych	1656
1.02–1.05.1912 10 posiedzeń	9: kwestie zawodowe, dogmatyka, biblistyka, teologia moralna, programy nauczania, strajki studenckie, akademie jezuicka we Lwowie (Sadowski, Łyszczyński, Bielawski, Pechnik, Szydelski, Ratuszny, Gerstmann)	P – sprawy aktualne	1657
maj 1912 brak danych	brak danych	P – pielgrzymka do Rzymu, promowanie abstynencji	1658
wrzesień–październik 1912 brak danych	3: kongres wiedeński, duszpasterstwo młodzieży (Pechnik, Gerstmann, Bielawski)	L – jedna lekcja, D – pomoc dla bursy, spowiedź uczniów w każdą sobotę	1688
listopad–grudzień 1912 brak danych	3: teologia moralna, tematyka dotycząca egzort (Gerstmann Pechnik, Czesznak)	P – prezentacja książek, D – sprawy organizacyjne	1659
grudzień 1912	2: sumienie człowieka (Lenkiewicz)	L – dwie lekcje, D – sprawy finansowe	1655

09.1913–31.03.1914 co środę	12: wychowanie religijne, egzorty, polska emigracja, dogmatyka, etyka, historia Kościoła, katechetyka (Bytomski, Boczar, Bielawski, Dzięgielewicz, Ratuszny, Pechnik, Gerstmann, Szule)	3 P – szkoły lwowskie, pomoce do nauki religii, Z – komisja ds. nowego katechizmu, kursy katechetyczne,	1660
wrzesień–listopad 1915 10 posiedzeń	8: podręczniki do nauki religii, sprawozdanie z nauczania religii w szkołach lwowskich, historia Kościoła (Pechnik, Dziurzyński, Ratuszy, Czesznak, Grabowski)	P – sprawy aktualne	1661
15.12.1915–24.08.1916 24 posiedzenia	20: dydaktyka nauczania, wychowanie dzieci młodzieży, nowy katechizm, biblistyka, Sodalicje Mariańskie, formacja kapłanów, prezentacja publikacji (Ratuszny, Pechnik, Thullie, Boczar, Szydelski, Czesznak)	P – o spowiedzi św., D – obrady nad wnioskiem Koła Tarnowskiego dot. nauki śpiewu w szkołach ludowych, Z – sprawy aktualne	1662
23.08–1.10.1916 6 posiedzeń	5: historia Kościoła, nowy katechizm, patrystyka, nowe podręczniki dla uczniów, masoneria (Gerstmann, Pechnik, Łyszczarzyk, Dobiecki)	D i P – przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi św. i Komunii św.	1663
1.11.1916–15.05.1917 16 posiedzeń	10: Sodalicje Mariańskie, nowy katechizm, nauczanie religii w szkołach średnich, bursy szkolne, opieka pozaszkolna nad młodzieżą, duszpasterstwo inteligencji, szkolnictwo, walka z alkoholizmem, szkoła pracy (Czesznak, Bielawski, Ratuszy, Bielówka, Dziurzyński, Gerstmann, Szydelski, Pechnik, Thullie, Lisowski)	3 P – nauczanie religii i sprawy wychowawcze, katecheta w szkole, odczyty prefektów we Lwowskim Towarzystwie, Pedagogicznym, Z – powołanie komisji (opracowanie nowego katechizmu)	1664

1.06–5.12.1917 12 posiedzeń	7: historia Kościoła, wychowanie młodzieży, programy nauczania religii (historia Kościoła), skauting (Gerstmann, Czesznak, Szmyd, Błotnicki)	L – historia kościelna oraz plan lekcji próbnych, Z – wybór nowego Zarządu, sprawozdania, ognisko dla młodzieży szkół średnich	1665
12.12.1917–10.04.1918 6 posiedzeń	3: liturgika, historia Polski, prawo kanoniczne, poświęcenie młodzieży lwowskiej Najświętszemu Sercu Pana Jezusa (Gerstmann, Pechnik)	Z – ognisko młodzieżowe, D – kolonie wakacyjne	1666
10.04–1.10.1918 5 posiedzeń	5: integralna wychowanie religijne, pedagogika, duchowieństwo wiedeńskie (Pechnik, Woronowski, Żukowski, Gerstmann, Długosz)	Z – informacja o walnym zgromadzeniu Związku	1667

DZIAŁALNOŚĆ LWOWSKIEGO KOŁA STOWARZYSZENIA KSIĘŻY PREFEKTÓW

W jednym z pierwszych numerów „Miesięcznika”, który ukazał się po przerwie spowodowanej inwazją ukraińską na przełomie lat 1918 i 1919⁵⁹ znajdujemy informację o zebraniu księży prefektów, podczas którego została podjęta decyzja o przystąpieniu członków Związku Katechetów Archidiecezji Lwowskiej do Ogólnopolskiego Związku Katechetów⁶⁰, który w wyniku późniejszych przeobrażeń został stowarzyszeniem skupiającym księży prefektów z całej Polski. Do 1922 roku posiadamy dane o kole działającym we Lwowie, którego członkowie podczas wspólnych zebrań podejmowali decyzje dotyczące przyszłości nauczania i wychowania religijnego młodych Polaków oraz brali czynny udział w kształtowaniu się nowych struktur związkowych. Wcześniej podjęta praca była dalej kontynuowana, pomimo przeobrażeń politycznych. Świadczy o tym tematyka wygłoszonych referatów, obecność proboszczów i członków zgromadzeń

⁵⁹ Por. R. Niparko, *Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy 1918–1939...*, s. 12.

⁶⁰ Por. Długosz T[eofil], *Protokół z Walnego Zgromadzenia Związku Katechetów b. Galicyi, odbytego 3/XI. 1919 r. we Lwowie*, MKW 8,8 (1919), s. 250–253.

zakonnych na spotkaniu koła, postanowienia mające na celu dostosowanie pracy duszpasterskiej do trudnej rzeczywistości powojennej⁶¹. Członkowie koła nadal dbali o wysoką jakość przekazywanych treści i wielką wagę przywiązywali do poziomu intelektualnego spotkań. W jednym ze sprawozdań wyszczególniono nawet pięć typów prelegentów, dzięki czemu wiemy, które osoby uczestniczyły w spotkaniach. Wśród gości znalazł się np. wizytator Ciepłiński, profesorowie Walczak i Wolańczyk, profesorowie i docenci uniwersytetu: ks. Weiss, ks. Adam Gerstmann, ks. Szczepan Szydelski, ks. Stanisław Żukowski, Zygmunt Bielawski, Władysław Żyła, z kapituły metropolitarnej ks. Kazimierz Dziurzyński, księża katecheci: szkół średnich Gerard Szmyd, Aleksander Czesznak, Jan Ciemniwski, Antoni Ratuszy, wydziałowych, powszechnych – Adam Hausner i Teofil Długosz. O gorliwości kapłanów świadczy organizacja comiesięcznych adoracji Najświętszego Sakramentu, miesięcznych rekolekcji oraz założenie misyjnego koła księży lwowskich po odczycie ks. Czesznaka⁶².

W 1922 roku miało miejsce zebranie konstytuujące koła archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego, którego prezesem przez całe dwudziestolecie międzywojenne był ks. dr Adam Gerstmann, a ks. Franciszek Wójcik był jego wieloletnim zastępcą. W zarządzie koła zasiadali m.in. księża: Zygmunt Bielawski, Karol Czesznak, Jan Figura, Bolesław Gaweł, Adam Hausner, Franciszek Konieczny, Kazimierz Thullie, Franciszek Bielówka, Baziak⁶³. Od 1922 roku znajdujemy w „Miesięczniku” sprawozdania zarówno z archidiecezjalnego, diecezjalnego, jak i miejscowego koła lwowskiego. Analiza zgromadzonego materiału pozwala stwierdzić, że archidiecezjalne i diecezjalne sprawozdania traktują o jednej strukturze organizacyjnej⁶⁴. Koło archidiecezji lwowskiej obejmowało swoim zasięgiem miejscowe Koło Lwowskie oraz koła prowincjonalne w Stryju, Sokalu, Stanisławowie i Tarnopolu. O działalności tych ostatnich, dowiadujemy się z krótkich sprawozdań archidiecezjalnego koła w latach 1924–1937, z których wynika, że

⁶¹ Por. *Posiedzenie lwowskiego Koła Kat[echetów] [w dniu 19 listopada 1919 roku]*, MKW 8,8 (1919), s. 253.

⁶² Por. [Długosz Teofil] D.: *Doroczny dorobek lwowskiego Koła katechetów*, MKW 9,8–9 (1920), s. 235, 236; *Sprawozdanie Lwowskiego Koła Katechetów za czas od 1/IX 1920 do 31/I 1921*, MKW 10,2 (1921), s. 64; Długosz T[eoofil]: *Zebranie konstytuujące Koła Archidiecezji lwowskiej obrz. łac.*, MKW 11,2 (1922), s. 168, 169.

⁶³ Por. *Sprawozdanie z Walnego Zebrania lwowskiego Koła diecezjalnego Stow[arzyszenia] XX. Prefektów, odbytego 17 września*, MKW 13,11–12 (1924), s. 234, 235; *Sprawozdanie z działalności Koła XX. Prefektów archidiecezji lwowskiej o.ł. za czas od 1 września 1924 do 31 grudnia 1925*, MKW 14,10 (1925), s. 474–476; *Sprawozdanie z działalności Koła Archidiecez[jalnego] Lwowskiego Stowarzyszenia Księży Prefektów za rok 1926/27*, MKW 17,3 (1928), s. 141–143; *Sprawozdanie z działalności lwowsk[iego] diec[ezjalnego] Koła XX. Prefektów za rok 1928*, MKW 18,1–2 (1929), s. 67–69.

⁶⁴ Por. *Sprawozdanie z działalności Koła Archidiecez[jalnego] Lwowskiego Stowarzyszenia Księży Prefektów za rok 1926/27*, MKW 17,3 (1928) s. 141–143; *Sprawozdanie z działalności lwowsk[iego] diec[ezjalnego] Koła XX. Prefektów za rok 1928 ...*, s. 67–69.

liczba w poszczególnych kołach nie przekraczała 16 osób, które mimo trudności próbowały utrzymywać łączność z Kołem Lwowskim⁶⁵.

Pod koniec okresu sprawozdawczego 1922 roku koło archidiecezjalne liczyło 80 członków, w tym czasie odbyło się 40 spotkań. Nie ma żadnej wzmianki na temat tego, gdzie owe spotkania miały miejsce. Z uwagi na fakt, że pierwsza informacja o kołach prowincjonalnych ukazała się w 1924 roku, a najwięcej prefektów liczyło Koło Lwowskie, na co wskazują wszystkie dostępne sprawozdania z tego regionu, można przypuszczać, że spotkania odbyły się właśnie w tym kole. W tym czasie ukazała się pierwsza informacja o zarządzie miejscowego koła we Lwowie, prezesem został mianowany ks. Franciszek Bielówka, który pełnił tę funkcję do 1927 roku. Następnie przez dwa lata prezesem był ks. Konieczny, po czym znowu urząd ten objął ks. Franciszek Bielówka⁶⁶.

Duża liczba członków koła pozwoliła na utworzenie trzech komisji. Zadaniem pierwszej, nazwanej komisją szkół średnich, była pomoc w przygotowaniu do wprowadzenia nowych programów nauczania w pierwszej i piątej klasie szkoły średniej, z kolei druga komisja miała opracować program kursu dla księży katechetów, a trzecia – programu kursu dla katechistek⁶⁷. Działalność koła była uporządkowana, referaty skierowane do wszystkich kapłanów, ich poziom w skali kraju określono jako zadawalający⁶⁸. W okresie międzywojennym ponad 46 prelegentów wygłosiło około 200 referatów⁶⁹, których tematyka została przedstawiona w tabeli 3. Najbardziej aktywnymi prelegentami byli księża: Karol Csesznak, Kazimierz Thullie, Adam Gerstmann, Szczepan Szydelski. Pracownicy uniwersytetu nadal czynnie uczestniczyli w spotkaniach Koła Lwowskiego⁷⁰.

⁶⁵ Por. *Sprawozdanie z działalności Koła Archidiecezjalnego Lwowskiego Stowarzyszenia Księży Prefektów za rok 1926/27...*, s. 141–143.

⁶⁶ Por. *Sprawozdanie z działalności Koła Archidiecezjalnego Lwowskiego Stowarzyszenia Księży Prefektów za rok 1926/27*, MKW 17,3 (1928), s. 141–143; *Sprawozdanie z działalności lwowskiej diecezjalnej Koła XX. Prefektów za rok 1928...*, s. 67–69; *Sprawozdanie z działalności Lwowskiego archidiecezjalnego Koła ks. ks. prefektów za rok 1931*, MKW 21,5 (1932), s. 232–234; *[Sprawozdanie Koła Lwowskiego]*, MKW 22,6–7 (1933), s. 316, 317; *Sprawozdanie z działalności Lwowskiego Koła Archidiecezjalnego Ks. Ks. Prefektów w r. 1933*, MKW 23,9 (1934), s. 409, 410.

⁶⁷ Por. Długosz T[eofil], *Zebranie konstituujące Koła Archidiecezji lwowskiej...*, s. 168, 169.

⁶⁸ Por. [Długosz Teofil] X.T.D., *Sprawozdania kół księży prefektów za rok 1923*, MKW 13,11–12 (1924), s. 231–234.

⁶⁹ W „Miesięczniku” wymieniono 46 autorów i 140 tematów referatów, jednak nie są to pełne dane. Analiza sprawozdań pozwala zaokrąglić liczbę referatów do 200, ale są to tylko dane szacunkowe.

⁷⁰ Por. *Sprawozdanie z Walnego Zebrania Lwowskiego Koła Księży Prefektów, odbytego 18 grudnia 1929 roku*, MKW 19,3 (1930), s. 142–144.

Tabela 3.

Data spotkań lub sprawozdania Liczba posiedzeń/liczba członków	Liczba i tematyka referatów	Nazwisko prelegenta	Numer publikacji w <i>Biblio- grafii</i> R. Niparko
19.11.1919 1/16	2: sytuacja młodzieży po wojnie i sprawy wychowawcze, misje powojenne	Szmyd, Csesznak	1674
26.11–17.12.1919 4/brak danych	4: ustawy, szkolnictwo, nauczanie religii, kwestie związkowe	Csesznak, Długosz, Dziurzyński, Haduch	1690
1920 brak danych/20 na spotkaniach	brak danych: zgubny wpływ kinematografu na młodzież, stan młodzieży szkół średnich, wydziałowych, egzorty, praca wychowawcza, organizacje młodzieżowe, nauka religii, Sodaliczja Mariańska, spirytyzm, misje powojenne, związkowe	Ciepliński, Haduch, Walczak, Długosz, Wolańczyk, Wais, Gerstamann, Szydełski, Szmyd, Żukowski, Dziurzyński, Hausner, Cierniewski, Ratuszny, Csesznak	1650, 1668
1.09.1919–30.06.1920	brak danych: kwestie związkowe, programy nauczania religii w szkole średniej, duszpasterstwo w szkole	brak danych	1676
1.09.1920–31.01.1921	kwestie związkowe	brak danych	1677
1.09–30.11.1922 40/brak danych	9: Sodaliczje Mariańskie, szkolnictwo, katechetyka, historia Kościoła, Żywy Różaniec w szkole, organizacje nauczycielskie, Polonia w Ameryce, kwestie związkowe	Bielawski, Gerstmann, Szydełski, Dziurzyński, Weiss, Żukowski, Żyła, Długosz, Hausner, Kawicki, Śliwak, Thullie	1652, 1669
1924 219/51	19: brak tematów	brak danych	1678

1.09.1924–31.12.1925 20/50	17: literatura polska, literatura dla dzieci, historia Kościoła, rekolekcje szkolne, biblistyka, wychowanie młodzieży, programy nauczania religii, cuda w Lourdes, relacja prawa i wiary	Łotnicki, Bykowski, Czesznak, Długosz, Halban, Klawek, Konieczny, Króliński, Stach, Szydelski, Thullie	1979
9.12.1925–15.12.1926	13: katechizm diecezjalny, biblistyka, obchody 200. rocznicy kanonizacji św. Stanisława Kostki, kwestie związkowe, Sodalicia Mariańska, obowiązki prefekta, wychowanie religijne małych dzieci, metodyka nauczania, podręczniki do nauki religii, szkoła, święci Kościoła, moralność	Czesznak, Łotnicki, Mieloch, Gerstmann, Thullie, Klawek, Szmyd, Konieczny, Hausner	1680
1926/1927 12/brak danych	12: związkowe, Sodalicia Mariańska, relacja katecheta–rodzice, sprawozdanie z pielgrzymki do Rzymu i Ziemi Świętej, święci Kościoła oraz prace Zarządu, organizacja młodzieży szkół powszechnych, historia Kościoła, program nauczania religii dla szkół powszechnych i średnich	Thullie, Klawek, Banach, Szmyd, Gerstmann, Hauser, Szydelski	1681
1929 brak danych /48	13: historia, współczesna religijność, rok kościelny, programy nauczania religii, zagrożenia w religijnym wychowaniu dzieci i młodzieży, prezentacja książek, Kongres Eucharystycznym, Sodalicia Mariańska, związkowe	Szydelski, Czesznak, Gerstmann, Thullie, Teodorowicz, Hauser, Bielówka, Simon,	1682, 1683

1930 17 spotkań/51	14: związkowe, wychowanie religijne dzieci i młodzieży, religia a kształcenie charakteru, psychologia, sytuacja Kościoła we Francji, historia Kościoła, historia Kościoła w Polsce, ojcowie Kościoła, Kongres Eucharystyczny, skauting, programy nauczania religii, literatura polska	Bielówka, Csesznak, Podkordecki, Opacki, Umiński, Paluch, Lewicki, Konieczny, Szmyd, Hubel, Stach, Gerstmann, Simon, Aleksandrowicz	1684, 1685
1932 29/brak danych	brak danych: biblistyka, wychowanie i nauczanie religijne, opieka pozaszkolna nad młodzieżą, projekt nowej ustawy szkolnej, duszpasterstwo chorych, dogmatyka, filozofia, Sodaliczja Mariańska	Klawek, Szydelski, Thullie, Paluch, Rękas	1686
1933 21/48	15: związkowe, programy nauczania, egzorty, etyka, biblistyka, nauczanie religii w Austrii, wychowanie religijne, Sodaliczje Mariańskie, nowoczesne bałwochwalstwo, obrona przeciwigazowa i przeciwlotnicza, podróże	Gerstmann, Żukowski, Zagajewski, Dajczak, Konieczny, Dobija, Thullie, Szydelski, Opacki, Kruchta, Czemak, Wójcik, Simon, Tiger, Hausner, Weiss	1687
1937 25/57	22: brak szczegółowych danych	brak danych	1672

W następnych latach członkowie koła pracowali równocześnie w sekcjach szkół średnich i powszechnych, sekcji sodalicji oraz „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego”. W pierwszych dwóch zajmowano się szczegółowymi zagadnieniami, np. programami kursów, planami nauczania oraz prowadzono lekcje pokazowe. W ciągu miesiąca odbywały się dwa spotkania ogólne, w których uczestniczyło średnio 20 osób, oraz dwa spotkania w sekcjach szkół średnich i powszechnych. W 1924 roku zaprzestano organizowania miesięcznych rekolekcji

dla księży lwowskich. Nie podano jednak przyczyny tej decyzji⁷¹. Członkowie koła pracowali w komisji małego katechizmu diecezjalnego oraz wspólnie organizowali uroczystości z okazji 200. rocznicy kanonizacji św. Stanisława Kostki. W pracy formacyjnej nacisk kładziono na pogłębienie świadomości pracy księdza prefekta oraz na konieczność gorliwej pracy nad religijnym wychowaniem młodzieży. Nieustannie omawiano sprawy związane z nauczaniem religijnym oraz aktualne zagadnienia duszpasterskie⁷². W drugiej połowie lat dwudziestych nastąpiło ożywienie działalności w sekcjach. Pod przewodnictwem ks. Lehmana działała sekcja szkół średnich, która zajmowała się aktualnymi sprawami szkoły, w spotkaniach uczestniczyło średnio 10 osób. Podobna tematyka dominowała podczas zebrań sekcji szkół powszechnych pod przewodnictwem ks. Wójcika. Liczba członków na 8 spotkaniach została określona jako imponująca, niestety ze sprawozdań nie dowiadujemy się, ile dokładnie wynosiła. Ks. Thullie animował działalność sekcji sodalicyjnej w której uczestniczyli moderatorzy. W 1927 roku we Lwowie funkcjonowało 11 sodalicji, 7 na prowincji oraz 3 w związku, ponadto działało zrzeszenie rodziców–przyjaciół sodalicji młodzieży. Dwa lata później, tj. pod koniec 1928 roku, było 8 sodalicji we Lwowie i 2 na prowincji, które należały do Związku, w 1931 roku istniało 15 sodalicji w gimnazjach oraz została zorganizowana kolonia w Bronkach, w której uczestniczyło 72 sodalistów, zaś w latach trzydziestych kolonie organizowano także w Śnieżnicy koło Chabówki⁷³. Podczas zjazdu organizacji w dniach 11–12.12.1929 roku podjęto uchwałę o konieczności posiadania własnego domu dla sodalicji; o gorliwą współpracę w tym projekcie apelował ks. Thullie podczas zebrania koła. Projekt zyskał poparcie zebranych i postanowiono poświęcić mu osobne spotkanie⁷⁴. Na szczególną uwagę zasługuje zaangażowanie członków koła w działalność sodalicyjną, która była m.in. odpowiedzią na pogłębiające się zjawisko przerzucenia przez rodziców odpowiedzialności za wychowanie religijne dzieci na rzecz szkoły. Duże zasługi nie tylko na szczeblu ogólnopolskim, ale też diecezjalnym miał ks. Kazimierz Thullie⁷⁵.

⁷¹ Por. *Sprawozdanie z Walnego Zebrania lwowskiego Koła diecezjalnego Stow[arzyszenia] XX. Prefektów, odbytego 17 września*, MKW 13,11–12 (1924), s. 234, 235; *Sprawozdanie z działalności Koła XX. Prefektów archidiecezji lwowskiej o.l. za czas od 1 września 1924 do 31 grudnia 1925*, MKW 14,10 (1925), s. 474–476.

⁷² Por. *Sprawozdanie z rocznej pracy Koła lwowskiego [za okres od 9 grudnia 1925 do 15 grudnia 1926 roku]*, MKW 16,5 (1927), s. 235–238.

⁷³ Por. *Sprawozdanie z działalności Koła Archidiecez[jalnego] Lwowskiego Stowarzyszenia Księża Prefektów za rok 1926/27...*, s. 141–143; *Sprawozdanie z działalności lwowsk[ie]go diec[ezjalnego] Koła XX. Prefektów za rok 1928*, MKW 18,1–2 (1929), s. 67–69; *Sprawozdanie z działalności Lwowskiego archid[iecezjalnego] Koła ks. ks. prefektów za rok 1931...*, s. 232–234; *Sprawozdanie Koła Lwowskiego*..., s. 316, 317.

⁷⁴ Por. *Sprawozdanie z Walnego Zebrania Lwowskiego Koła Księża Prefektów, odbytego 18 grudnia 1929 roku*..., s. 142–144.

⁷⁵ Istnieje szczegółowe opracowanie tego tematu. Por. J. Kurosz, *Obraz Sodalicii Mariańskiej...*, s. 163–181.

Kolejne lata działalności koła wypełniały prace przygotowujące doroczny zjazd delegatów związku we Lwowie w 1928 roku. Wśród najważniejszych celów znalazły się nowe programy nauczania religii dla szkół średnich, które zostały zlecone księżom prefektom podczas tego zjazdu⁷⁶, przygotowanie młodzieży do udziału w Kongresie Eucharystycznym, ukierunkowanie pracy, zmierzającej do powstrzymania narastającego liberalizmu⁷⁷, organizacja rekolekcji dla młodzieży rzemieślniczej (podczas których 1000 osób przystąpiło do sakramentu) oraz ustalenie obchodów jubileuszu Piusa XI – w szkołach, gdzie miały odbyć się uroczyste nabożeństwa i poranki⁷⁸.

W latach trzydziestych tylko cztery sprawozdania zostały opublikowane w „Miesięczniku”, mimo że zaangażowanie księży prefektów było nadal bardzo duże, o czym świadczą nadesłane teksty. Przyczyną takiego stanu mogło być przeniesienie redakcji czasopisma w 1931 roku do Warszawy oraz związane z tym nieporozumienie. W 1933 roku redakcja „Miesięcznika” zamieściła wyjaśnienie wobec zarzutów, jakie Koło Lwowskie postawiło Zarządowi głównemu oraz redakcji. Nie znamy szczegółów tej sytuacji, ale apel o zrozumienie i wspólną dalszą pracę może świadczyć, o tym, że mimo różnicy zdań, członkowie koła we Lwowie byli bardzo szanowani w Stowarzyszeniu Księży Prefektów. Z analizy ostatnich sprawozdań wynika, że oprócz stałego programu pracy koła, w których uczestniczyło od 58–75 proc. członków, bardzo aktywnie rozwijała się działalność w sodalicjach oraz pozostałych sekcjach⁷⁹.

Przedstawiając działalność księży prefektów zrzeszonych w Kole Lwowskim, nie można zapominać o ich działalności na rzecz „Miesięcznika”. Oprócz wspomnianej pracy redakcyjnej, na przestrzeni lat ukazały się liczne artykuły członków koła. Wprawdzie liczba autorów zamieszczanych tekstów wynosiła ponad 500, ale trzy czwarte z nich stanowili autorzy przygodni, którzy tylko jeden raz wypowiedzieli się na łamach „Miesięcznika”⁸⁰. Księża Zygmunt Bielawski, Szczepan Szydelski, Kazimierz Thullie, Aleksander Pechnik, Karol Czesznak, Adam Gerstmann oraz wielki przyjaciel koła abp Józef Bilczewski należeli do tej grupy autorów,

⁷⁶ Por. *Komunikat [redakcyjny o mającym się odbyć we Lwowie, w kwietniu 1928 r. zjeździe delegatów diecezjalnych Kół Księży Prefektów]*, MKW 17,4 (1928), s. 208; *Streszczenie obrad dorocznego zjazdu delegatów Związku Diecezjalnych Kół ks. Prefektów odbytego we Lwowie dnia 13 i 14 kwietnia 1928 r.*, MKW 17,7 (1928), s. 357–366; *Sprawozdanie z działalności lwowskiej diecezjalnej Kola XX. Prefektów za rok 1928...*, s. 67–69.

⁷⁷ Por. *Sprawozdanie z działalności lwowskiej diecezjalnej Kola XX. Prefektów za rok 1928...*, s. 67–69.

⁷⁸ W sprawozdaniu nie ma wyraźnie wskazanego sakramentu. Analiza zgromadzonego materiału pozwala wysunąć wniosek, że chodzi o przyjęcie przez uczniów Komunii Świętej, po wcześniejszym przystąpieniu do spowiedzi św. Por. *Sprawozdanie z Walnego Zebrania Lwowskiego Koła Księży Prefektów, odbytego 18 grudnia 1929 roku*..., s. 142–144.

⁷⁹ Por. *[Sprawozdanie Kola Lwowskiego]*..., s. 316, 317; *Sprawozdanie z działalności Lwowskiego Koła Archidiecezjalnej Ks. Ks. Prefektów w r. 1933...*, s. 409, 410; *Lwowskie Koło archidiecezjalnej Związku Kół XX. Prefektów. Sprawozdanie z działalności w r. 1936/37*, MKW 26,10 (1937), s. 456, 457.

⁸⁰ Por. R. Niparko, *Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy*..., s. 17

która dzieliła się swoją wiedzą i doświadczeniem w czasopiśmie. Członkowie koła brali udział w dyskusji o celach katechezy i programach nauczania.

Analiza zgromadzonego materiału wykazała, że grupa kapłanów zrzeszona w Lwowskim Kole Księży Prefektów oznaczała się wielką gorliwością zarówno w stowarzyszeniu Księży Prefektów, jak i religijnym wychowaniu młodego pokolenia Polaków. Tematyka referatów wygłaszanych podczas cotygodniowych spotkań koła odzwierciedlała zainteresowania uczestników, ale była również reakcją na aktualne problemy, z jakimi spotykali się księża w środowisku szkolnym. Dużą wagę przykładano do rozwiązywania problemów wychowawczych, starano się, by lekcje religii stały na wysokim poziomie. Świadczą o tym wygłaszane egzorty oraz lekcje pokazowe. Postawa wiary lwowskich kapłanów została zauważona na szczeblu ogólnopolskim, inicjatywy pogłębiające wiarę zarówno duchowieństwa, jak i uczniów zostały podane jako przykład do naśladowania⁸¹. W skali kraju liczba księży prefektów była niewielka, ale ich kreatywność w pracy z uczniami na miarę ówczesnych uwarunkowań oraz umiłowanie Kościoła są godne naśladowania.

Zaprezentowana tematyka nie wyczerpuje w pełni zagadnienia. Warto podjąć dalsze badania ukazujące wpływ lwowskich księży prefektów na rozwój katechetyki. Cennym materiałem badawczym są artykuły ich autorstwa zamieszczone na łamach „Miesięcznika”. Poza tym warto przeprowadzić analizę porównawczą najprężniej działających kół księży prefektów w dwudziestolecu międzywojennym. Wyniki tych studiów uzupełnią obraz działalności duszpasterskiej Kościoła w tym okresie.

THE ACTIVITY OF THE LVIV CIRCLE OF PRIESTS-PREFECTS IN THE PERIOD OF IIND REPUBLIC OF POLAND.

**„MIESIĘCZNIK KATECHETYCZNY I WYCHOWAWCZY” 1919–1939/
/„CATECHETICAL AND EDUCATIONAL MONTHLY MAGAZINE” 1919–1939**

Summary

Priests-Prefects' Association operated in Poland in the years 1919–1939. Their members were priests who were teaching religious education and did the pastoral work in the school environment. Articles presented in *Catechetical and Educational Monthly Magazine* show the work of priests in the Association. The aim of the activity of the Association was to introduce the idea of the catholic upbringing and to exchange experiences. The Lviv Circle of Priests-Prefects was one of the biggest in the country and the work of the priests was a guiding light for the others. The priests met on weekly meetings where they read their papers out. The main issue of them was their pastoral work at school. In the Circle there were three sections. Their members in detail discussed issues concerning state primary and secondary schools and Marian Sodalities.

Translated by Małgorzata Jezior

⁸¹ Por. *Sprawozdanie z rocznej pracy Koła lwowskiego [za okres od 9 grudnia 1925..., s. 235–238.*

Słowa kluczowe: kapłani, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, nauczanie religii, Stowarzyszenie Księży Prefektów, wychowanie

Keywords: „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” (Catechetical and Educational Monthly Magazine), priests, Priests-Prefects’ Association, religious education, upbringing, youth